

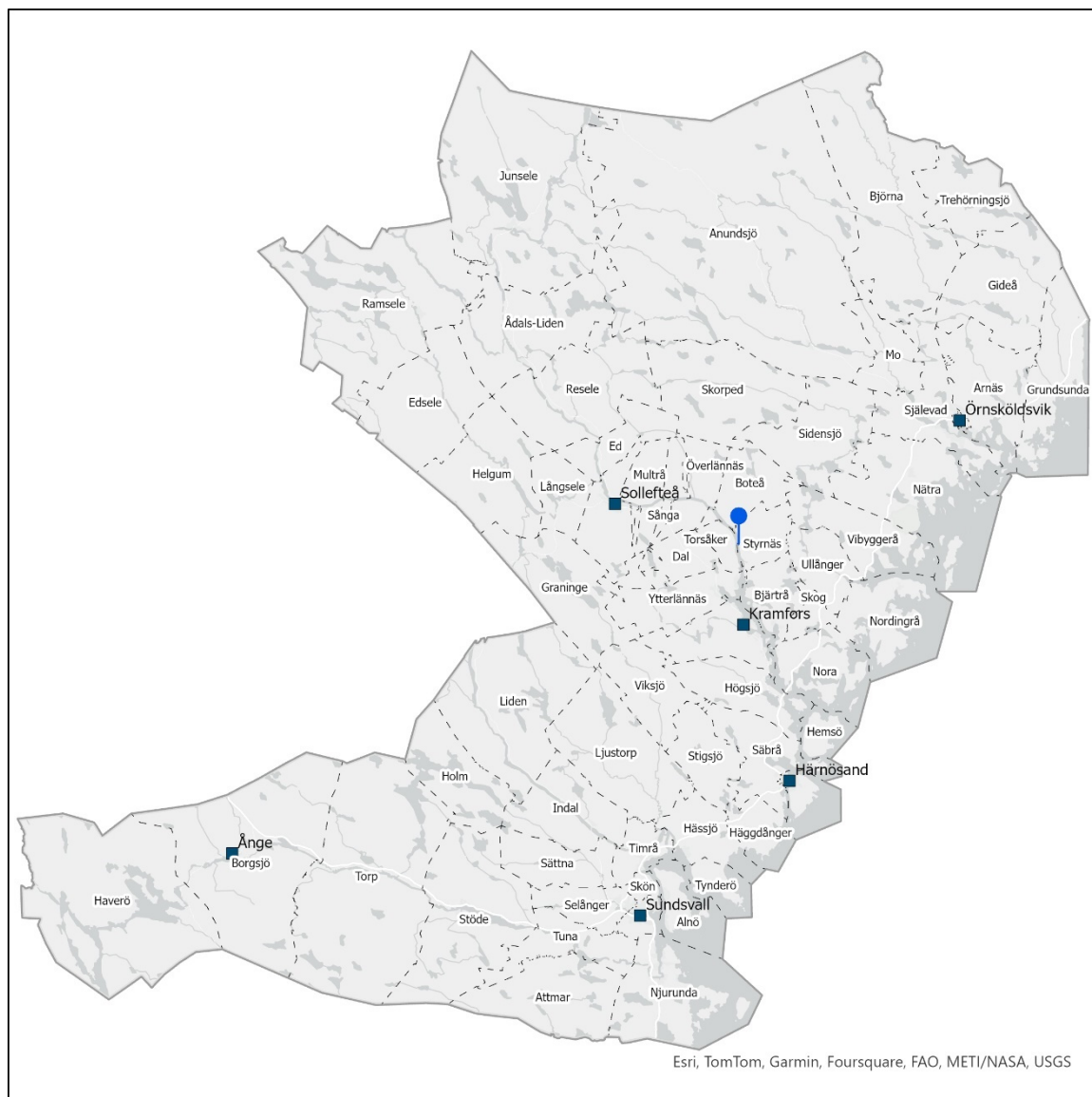
VÄSTERNORRLANDS MUSEUM

Arkeologisk utredning och förundersökning inför restaurering av historisk kyrkomur i Styrnäs, 2024

L1935:1669, Styrnäs Kyrkojord 1:3, Kramfors kommun,
Västernorrlands län

Rapport 2024:14
Madeleine Nilsson & Fredrik Gustavsson

Arkeologisk utredning och förundersökning inför restaurering av historisk kyrkomur i Styrnäs, 2024.

Rapport nr: 2024:14 Västernorrlands museum

Framsidesbild: Arbetsbild, utredningsområdet.

Västernorrlands museum

Murbergsvägen 31

871 50 Härnösand

www.vnmuseum.se

ISSN 2000-0111

© 2024 Västernorrlands museum, Härnösand.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Kartor: Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, I2018/00090, © Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR)

Maps throughout this report were created using ArcGIS® software by Esri. ArcGIS® and ArcMap™ are the intellectual property of Esri and are used herein under license. Copyright © Esri. All rights reserved. For more information about Esri® software, please visit www.esri.com.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Bakgrund	2
Syfte.....	2
Metod	4
Natur- och fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar.....	5
Redovisning av arbetet.....	7
Utredning.....	9
Förundersökning	11
Tolkning och diskussion.....	13
Utredning.....	13
Förundersökning	13
Rekommendation.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Arkivhandlingar.....	14
Referenser	15
Bilaga 1. Fyndlista.....	16
Bilaga 2. Schaktbeskrivning	17
Bilaga 3. Fotolista.....	18
Bilaga 4. Dagbok.....	21

Sammanfattning

Med anledning av rådande behov av att stadga upp kyrkomuren kring Styrnäs kyrka, var maskinarbete riskerar att skada fornlämningar, har Västernorrlands museum utfört en arkeologisk utredning och arkeologisk förundersökning inom fastigheten Kyrkojord 1:3, Kramfors kommun.

Vid den arkeologiska utredningen grävdes två schakt för hand (schakt 1 och 2). I schakt 1 påträffades arkitektur i form av en stenrad, vilken kan ha varit en gammal mur till den medeltida kyrkan även om det ej går att belägga. Sentida fynd visar på störning i modern tid. I schakt 2 förekom en stenrad som möjligen kan vara terminus för strukturen i schakt 1, då i kollapsad form. Den kan också vara en stendump.

Vid förundersökningen kunde fastställas att ytan närmast kyrkomuren är utfylld av grusig silt, vilken tunnar ut nedåt. Inga anläggningar påträffades, men direkt under torven framkom några obrända ben. Enligt osteolog (efter bedömning via fotografier) skulle de kunna vara mänskliga. I enlighet med beslut från pastoratet återbördas benen för återbegravning utan ytterligare analyser.

Bakgrund

Med anledning av rådande behov av att stadga upp kyrkomuren kring Styrnäs kyrka, var maskinarbete riskerar att skada fornlämningar, har Västernorrlands museum utfört en arkeologisk utredning och en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Kyrkojord 1:3, Kramfors kommun. Det är känt sedan tidigare att det finns ett järnåldersgravfält direkt väster om kyrkogården (L1935:1669) varför spår av ytterligare gravar kunde komma att påträffas, liksom rester av den medeltida kyrkan och dess kringliggande funktioner.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om de stenar som var synliga genom torven, söder om kyrkomuren, var del av en historisk konstruktion (möjligtvis medeltida) av vikt och med behov av fornminnesskydd och registrering.

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att fastställa om det förekommer ytterligare förhistoriska gravar vilka kan komma att skadas vid restaureringen av kyrkomuren.

Figur 1. Översiktskarta över utrednings- och förundersökningsområdet.

Metod

Med anledning av att kyrkomuren riskerar att rasa förlades utredning och förundersökning till ytor som bedömdes säkra. För extra säkerhet fanns ytterligare en person på plats som kontinuerligt observerade muren.

Vid utredningen handgrävdes två schakt om 17 m², vilka torvades av med korp och fyllhammare, varpå det uppgrävda skyfflades åt båda sidorna om schakten. Ytorna avsöktes även med metalldetektor. Vi fortsatte gräva till dess att vi nådde orörd jord i syfte att frilägga de stenar som till viss del syntes genom torven. Vi började avtorva med viss marginal norr om var vi såg stenar, med hopp att hitta stenar som inte syntes genom torven. Schakt och stenar mättes in med RTK-GPS och fotodokumenterades.

Vid förundersökningen (som fick vänta tills tjälen hade släppt) avsöktes ytan nedanför kyrkomuren med metalldetektor varefter sju rutor om 7 m² grävdes för hand med fyllhammare och skärslev. I tre av rutorna grävdes även djupare provgropar. Fynd och rutor mättes in med RTK-GPS och dokumenterades.

Inför utredningen och förundersökningen genomfördes kartstudier vilka dock inte visade något av vikt.

Figur 2. Dåligt väder första dagen när vi grävde schakt 2. Vi begränsade oss till att gräva och sparade på dokumentation till en dag med bättre väder.

Natur- och fornlämningsmiljö

Närområdet utgörs av en rik fornlämningsbygd längs med Ångermanälven. Framförallt gravar från järnåldern är ett vanligt inslag. På andra sidan älven, nedströms, ligger den medeltida fogdeborgen Styresholm som troligtvis var samtida med den äldre, medeltida kyrkan i Styrnäs vilken tyvärr revs i mitten av 1800-talet. Utrednings- och förundersökningsområdet ligger på isälvsediment och naturmiljön utgörs av en tallskogsbeklädd, brant västsluttning ned mot älven.

Förundersökningsområdet (FU) är beläget omkring 15-20 meter över havet, väster om kyrkomuren. Utredningsområdet (UTR) är beläget omkring 15-18 meter över havet, söder om kyrkomuren. Båda områdena blickar ut över Ångermanälven, även om utsikten är särskilt påtaglig från FU-området väster om nuvarande kyrkmuren.

Utredningsområdet, söder om nuvarande kyrkomuren, är en svagt sluttande slänt med torv på ca 20 cm som till hög grad bestod av rötter. Också innan vi började avtorva gick det att se en rad med kantiga stenar gå parallellt med vägen, vilket är ett misstänkt fornminne även om det ej är registrerat som en lämning.

Förundersökningsområdet, väster om nuvarande kyrkomuren, är en brant sluttning som fortsätter västerut i Ångermanälvens riktning. FU ligger i skuggsidan om den naturliga höjd ovanpå vilken nuvarande kyrka är belägen. Mer än hälften av FU-ytan ligger inom järnåldersgravfältet L1935:1669.

Tidigare undersökningar

År 2015 genomförde Västernorrlands museum en arkeologisk undersökning av en meterruta under golvet i Styrnäs kyrka varpå fynd från en skadad grav (300-400 e.Kr.) samt medeltida och historiska fynd påträffades (George 2016). Resultaten tyder på att kyrkan har anlagts på ett järnåldersgravfält.

Figur 3. Utrednings- och förundersökningsområdet (blåmarkerat) och närliggande fornlämningar och kulturhistoriska lämningar.

Redovisning av arbetet

Schakt och provgropar om sammanlagt 24 m² togs upp för hand, varav cirka 17 m² på utredningen och 7 m² på förundersökningen. Utredningen genomfördes i slutet på april och förundersökningen i slutet på maj. Utöver detta mättes även de synliga gravarna in på gravfältet L1935:1669.

Figur 4. Schaktplan med utrednings- och förundersökningsområde (blått streckat), schakt och gravar.

Figur 5. Förundersökningsområdet med synlig stenrad. Foto från väster.

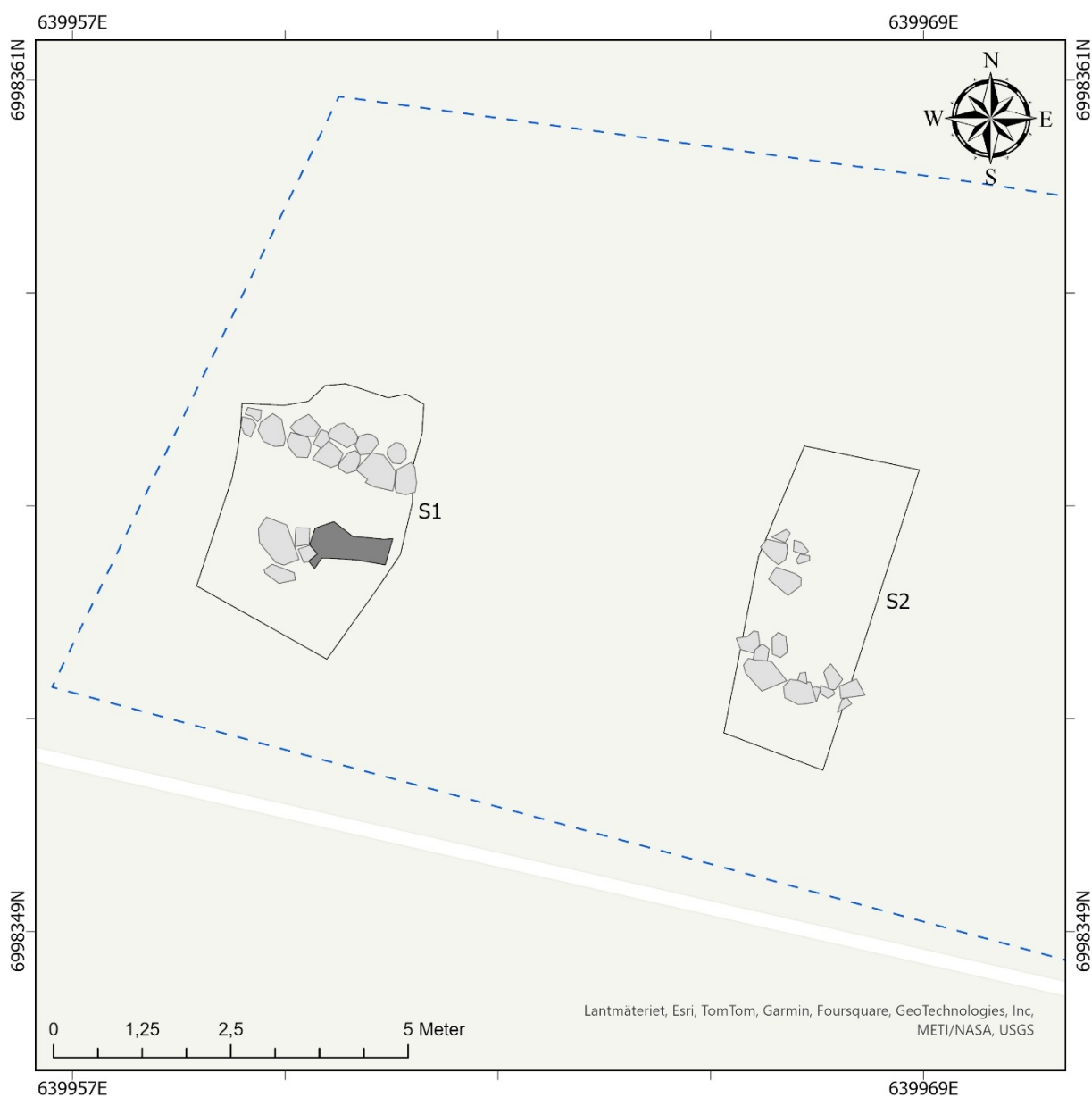

Figur 6. Utredningsområdet i förgrunden. Foto från väster.

Utredning

Vid utredningen togs två schakt upp söder om kyrkomuren. Schakten grävdes för hand och ytan avsöktes med metalldetektor. I schakt 1 påträffades en stenrad (0,6 meter bred) som utgjordes av en yttre och en inre rad av stenar. Den yttre raden utgjordes av något större (0,2-0,5 meter), kantiga stenar (liknande dem i kyrkomuren) och den inre raden bestod av något mindre (0,15-0,4 meter), rundade stenar. Efter provstick med jordsond kunde konstateras att inga stenar fanns under dessa två rader. Nedanför fanns en utrasad stensamling. Bland stenarna påträffades sentida glas och ett större sentida järnföremål.

I schakt 2 påträffades enbart spridda stenar, men dessa hör troligtvis samman med stenraden i schakt 1. Möjligtvis är det här den tar slut åt öster, men det kan inte konstateras säkert.

Figur 7. Schaktplan över utredningsområdet. Den mörkgrå polygonen symboliserar en samling mindre stenar.

Figur 8. Schakt 1 med stenraden och de utrasade stenarna. Foto från söder.

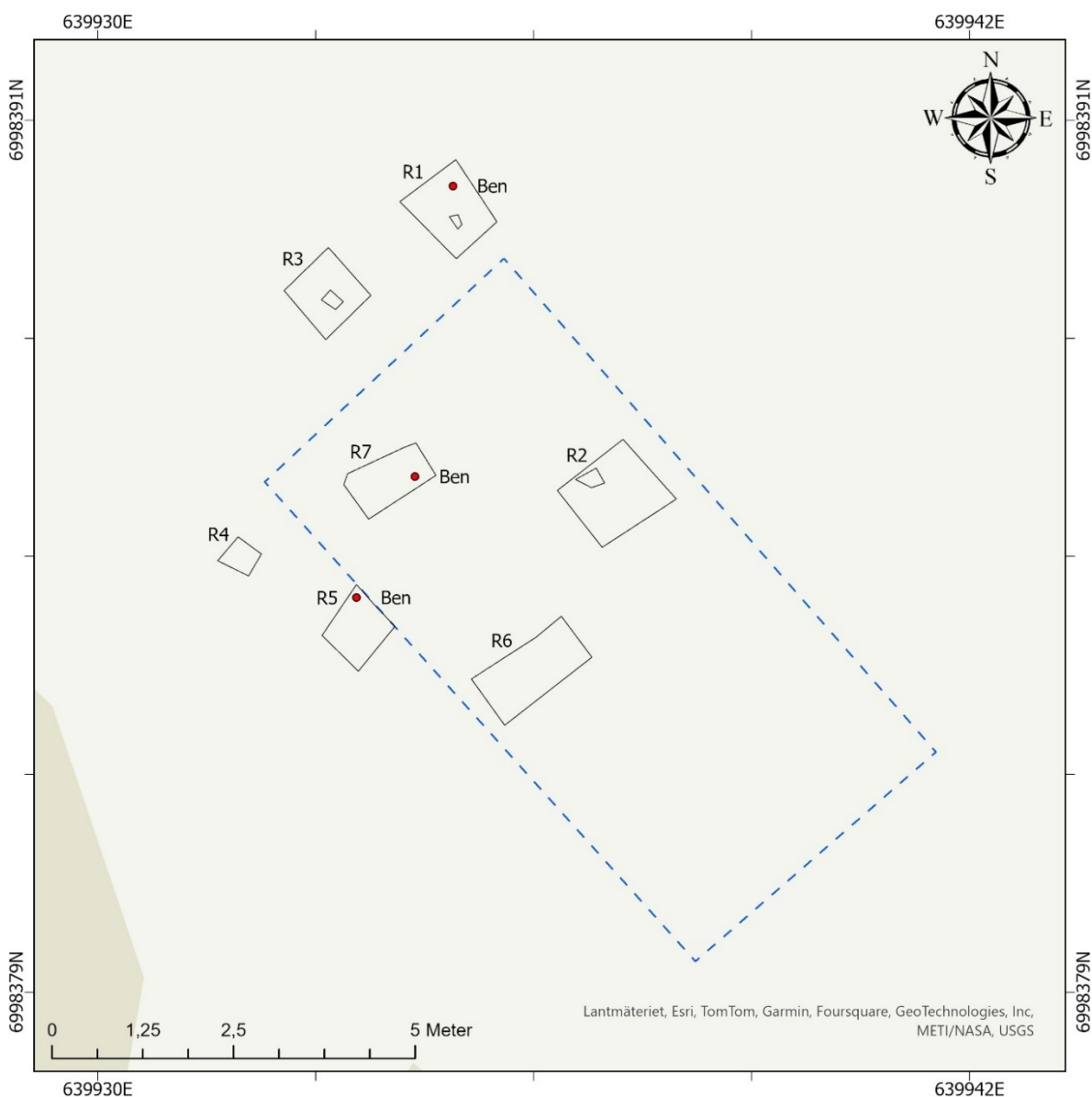

Figur 9. Schakt 2 med spridda stenar. Foto från söder.

Förundersökning

Vid förundersökningen grävdes sju provrutor för hand i sluttningen sydväst om kyrkomuren. Rutorna förlades utifrån terrängen och utifrån vad som påträffades i övriga rutor. Ytan avsöktes även med metalldetektor. I samtliga rutor fanns ett lager grusig, grå silt, som dock tunnade ut och blev mindre grovkornigt längre ned i sluttningen. Detta tolkades som påförda massor. I ruta 4 påträffades en äldre markyta. I ruta 1, 2 och 3 grävdes djupare provgropar för att utröna hur tjockt fyllnadslagret var, men ingen botten kunde påträffas och det bedömdes för riskabelt att gräva djupare och vidare.

Inga anläggningar framkom. Utöver enstaka fragment av tegel och betong påträffades ett fåtal obrända ben ytligt i rutorna 1, 5 och 7, varav ett hade ett huggspår, möjligtvis av äldre art. Benen kom direkt under torven. Enligt osteologs bedömning via fotografier ser de mänskliga ut, men det är omöjligt att helt avgöra utan att skicka dem till en osteolog med humanosteologisk referenssamling.

Figur 10. Schaktplan över förundersökningsområdet.

Figur 11. Ruta 4 med synligt äldre marklager. Foto från väster.

Figur 12. Ruta 6 från norr. Här syns det grå, grusiga lagret som fortsatte nedåt.

Tolkning och diskussion

Utredning

Vid utredningen kunde påvisas en dubbel stenrad som löper längs med nuvarande kyrkomurens sträckning. Nedanför denna konstruktion framkom vad som tolkades som utrasade stenar. Möjligen hör de till stenraden eller så rör det sig om resterna efter ytterligare en konstruktion nedanför denna. Stenraden fortsätter österut, men kunde eventuellt avgränsas österut. Dess ålder kunde inte avgöras, men sentida fynd tyder på att den anlagts eller åtminstone störts i modern tid. Stenarna liknar dem i den nuvarande kyrkomuren varför en möjlighet skulle kunna vara att stenraden är en rest av kyrkogårdsmuren runt den äldre, medeltida kyrkan och att sten från denna användes vid byggandet av den nya muren.

Förundersökning

Vid förundersökningen kunde konstateras att den övre delen av branten tycks vara utfylld med grå, grusig silt. Fyllnadslagret är mycket tjockt, men tunnare ut nedåt brantens botten. På de lägre nivåerna påträffades ett äldre marklager. På grund av rasrisken kunde inte rutorna grävas i botten, men utifrån resultatet är det inte troligt att några forntida anläggningar kan komma att skadas av de planerade åtgärderna invid kyrkomuren. Direkt under torven i tre rutor påträffades obrända ben som mest sannolikt är mänskliga (enligt osteologs bedömning utifrån fotografier) och härrör då förmodligen från kyrkogården. På ett av dem fanns ett huggspår som syntes kunna vara gammalt. Något ytterligare går inte att säga utan vidare analyser. Rimligen finns det mycket benrester i branten nedanför kyrkogården.

Rekommendation

Västernorrlands museum återbördar benen för återbegravning utan ytterligare analyser enligt beslut från Kramfors pastorat.

Västernorrlands museum föreslår inga ytterligare åtgärder, men rekommenderar att stenraden på utredningsytan skyddas vid exploatering av området, samt att eventuella ben som påträffas tas tillvara.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Västernorrlands museum dnr</i>	2024/95
<i>Länsstyrelsens dnr</i>	1711-2024
<i>Län</i>	Västernorrland
<i>Landskap</i>	Ångermanland
<i>Kommun</i>	Kramfors
<i>Socken</i>	Styrnäs
<i>Fastighet</i>	Styrnäs Kyrkojord 1:3
<i>Koordinatsystem</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater mittpunkt</i>	
<i>Utredningsområdet</i>	N 6998354,50 E 639964,26
<i>Förundersökningsområdet</i>	N 6998386,74 E 639934,74
<i>Höjd över havet</i>	
<i>Utredningsområdet</i>	14,9-17,6 m.ö.h.
<i>Förundersökningsområdet</i>	15,7-19,5 m.ö.h.
<i>Fältarbetstid</i>	20240429-30, 20240528-29
<i>Fältpersonal</i>	Madeleine Nilsson, Fredrik Gustavsson, Louise Karlsson, Maria Lindeberg
<i>Rapportsammanställning</i>	Madeleine Nilsson och Fredrik Gustavsson
<i>Kartering</i>	RTK-GPS, programvara ArcGIS Pro

Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på Västernorrlands museum.

Arkivhandlingar

Ärendet förvaras i arkivet på Västernorrlands museum.

I ärendet ingår förfrågan om undersökningsplan, undersökningsplan och kostnadsberäkning, beslut samt andra relevanta handlingar.

Referenser

George, O. (2016) *Arkeologisk undersökning i Styrnäs kyrka*. Rapport 2016:7. Härnösand: Murberget länsmuseum Västernorrland.

Bilaga 1. Fyndlista

Fnr	Pnr	Schakt/ruta	Lager	Sakord	Material	N	E	Z	Antal	Vikt (g)	Mått (mm)	Kommentar	Kasserat	Fotog.
1		R1	Under torven	Ben	Obränt ben	6998390,1	639934,9	19,4	1	1				X
2	378	R5	Under torven	Ben	Obränt ben	6998384,4	639933,6	16,4	5	114				X
3	390	R7	Under torven	Ben	Obränt ben	6998386,1	639934,4	17,4	2	21				X

Bilaga 2. Schaktbeskrivning

Schakt/ruta	Lager	Yta (m ²)	Djup (m)	Anl.	Fynd
S1	Mörkgrå, grusig silt, i botten rött grus närmast vägen. Mycket rötter. Nedanför stenraden är utrasad sten.	9,00	0,2-0,4	Stenrad bestående av två rader stenar liggande bredvid varandra.	Sentida glas och järnskrot.
S2	Mörkgrå, grusig silt. Rött grus närmast vägen.	7,90		Spridda stenar som kan vara rester av samma stenrad som i schakt 1.	
R1	Grå, grusig, homogen silt under torven.	1,00	0,2-0,8		Obränt ben.
R2	Grå, grusig, homogen silt under torven.	2,00	0,15-0,6		
R3	Grå, grusig, homogen silt under torven.	0,80	0,2-0,6		
R4	Brungrå, något grusig, homogen silt under torven. 0,3 m ned är en äldre markyta.	0,17	0,6-1		
R5	Brungrå, något grusig, homogen silt under torven.	0,70	0,15- 0,25		Obrända ben.
R6	Grå, grusig, homogen silt under torven.	1,30	0,2		
R7	Grå, grusig, homogen silt under torven.	0,80	0,15		Obrända ben.

Bilaga 3. Fotolista

Bildnr	Motiv	Sett från
274	Schakt 1. Stenrad (möjlig mur) ovan avlång stendeposit.	S
275	Schakt 1. Stenrad (möjlig mur) ovan avlång stendeposit.	S
276	Schakt 1. Stenrad (möjlig mur) ovan avlång stendeposit.	S
277	Arbetsfoto. Madeleine.	NO
278	Arbetsfoto. Madeleine och Fredrik.	OSO
279	Schakt 2. Överst möjlig terminus på stenrad från schakt 1. Underst stendump.	S
280	Schakt 2. Överst möjlig terminus på stenrad från schakt 1. Underst stendump.	S
281	Schakt 2. Överst möjlig terminus på stenrad från schakt 1. Underst stendump.	S
282	Schakt 2.	N
360	Ruta 4.	V
362	Ruta 4.	V
364	Ruta 4.	N
366	Buktande mur.	V
368	R4 färdiggrävd.	V
369	R4 färdiggrävd.	V
370	R4 färdiggrävd.	N
371	Ruta 1.	V
373	Ruta 3.	V
374	Ruta 7.	N
375	Ruta 2.	N
377	Ruta 6.	N
378	Ruta 5.	V
Mobilbilder		
1	Kyrkogårdsmuren.	SV
2	Kyrkogårdsmuren.	V
3	Kyrkogårdsmuren.	V
4	Kyrkogårdsmuren.	V
5	Kyrkogårdsmuren.	SV
6	Kyrkogårdsmuren.	NV
7	Arbetsbild utredningsområde.	S
8	Arbetsbild utredningsområde.	O
9	Arbetsbild utredningsområde.	O
9218	Kyrkogårdsmuren.	NV
9219	Kyrkogårdsmuren.	NV
9220	Besiktning.	N
9221	Besiktning.	N
9222	Stenraden.	V
9223	Stenraden.	SV
9224	Stenraden.	SO
9225	Stenraden.	SO
9226	Kyrkogårdsmuren.	O
E9221	Besiktning.	NV

DSC00274.JPG

DSC00275.JPG

DSC00276.JPG

DSC00277.JPG

DSC00278.JPG

DSC00279.JPG

DSC00280.JPG

DSC00281.JPG

DSC00282.JPG

DSC00360.JPG

DSC00362.JPG

DSC00364.JPG

DSC00366.JPG

DSC00368.JPG

DSC00369.JPG

DSC00370.JPG

DSC00371.JPG

DSC00373.JPG

DSC00374.JPG

DSC00375.JPG

DSC00377.JPG

DSC00378.JPG

8.jpg

9.jpg

IMG_9218.JPG

IMG_9219.JPG

IMG_9220.JPG

IMG_9221.JPG

IMG_9222.JPG

IMG_9223.JPG

IMG_9224.JPG

IMG_9225.JPG

IMG_9226.JPG

IMG_E9221.JPG

Styrnäs (1).jpg

Styrnäs (2).jpg

Styrnäs (3).jpg

Styrnäs (4).jpg

Styrnäs (5).jpg

Styrnäs (6).jpg

Styrnäs (7).jpg

Bilaga 4. Dagbok

29/4-24

Provade att gräva i norra delen, men det var tjäle. Tog upp ett schakt över den eventuella muren i söder (utredningsområdet). Det ser dock inte ut som en mur utan mer som påförd sten, kanske för vägbygget? Inga stenar under och naturlig mark. Ösregn så åkte hem efter första schaktet och dokumenterar och tar det andra imorrn.

30/4-24

Vi tog upp ett andra schakt väster om gårdagens (inom utredningsområdet). Här var det en tydligt lagd mur, bestående av ett lager med två stenrader. Den yttre raden utgjordes av något större, mer kantiga stenar (liknande dem i den nya muren) och den inre raden bestod av något mindre, rundade stenar. Inga stenar under dessa rader. Nedanför låg en utrasad stensamling. Bland stenarna påträffades sentida glas och ett större sentida järnföremål. Muren är således störd i sen tid. Dokumenterade båda schakten och mätte även in gravhögarna på gravfältet. Fint väder.

28-29/5-24

Vi grävde rutor nedanför muren i norra delen. Det verkade vara mycket utfyllt, främst längst upp närmast muren, varför det beslutades om att gräva fler mindre rutor med djupare provgropar. Det lager som framstod som fyllnadsmassor var mycket djupt längst upp och tunnade ut nedåt. I ett par av rutorna framkom obrända ben direkt under torven. Troligtvis från kyrkogården. Dokumenterade rutorna och samlade in benen, men hittade inga anläggningar, enbart vaga spår av en äldre markyta längst ned.